

DET KOMMER INTE ALLTID ATT VARA SÅ HÄR

En undersökning om mönster och förgänglighet

Emma Nordung

Högskolan för design och konsthantverk, Göteborgs universitet

Göteborg

VT 2011

Examensprojekt 15 hp

Konstnärligt kandidatprogram i design 180 p

ABSTRACT

The purpose of this project was to find a way for textile patterns to talk about its own, and our, inevitable death. By doing so I hoped to incorporate questions about transience into daily life.

I assumed that from a decentralized background position, patterns on everyday objects have a unique ability to pose complex questions that can be interpreted over time. The investigation was inspired by how russian constructivists looked at everyday objects as equals, and let them carry the spirit of the revolution.

In the process I tried to find out how, and if, a philosophical message can be transmitted through design and how different components of a pattern can work together to express that message. Resulting in two textile patterns with textile motifs, my work showed that design definitely can raise metaphysical questions and may as well have an advantage over art when trying to reach people in their own reality.

KEYWORDS

Pattern, textile, transience, death, illustration.

INNEHÅLL

INLEDNING	4
BAKGRUND	4
Berätta med mönster.	4
Referenser	5
MÅL	5
SYFTE	5
FRÅGESTÄLLNINGAR	6
AUGRÄNSNINGAR	6
GENOMFÖRANDE	7
RESEARCH	7
Gamla bilder	7
Nya bilder	8
Holmens marknad	8
IDÉER & SKISSER	9
Nu/Evighet	9
Befäst/Omvälvande	10
Flöde/Stopp	11
Mittredovisning & brytpunkt.	12
Mönstrets röst	12
RESULTAT & DISKUSSION	14
BERG	14
BRODERI	15
RESULTAT	16
Utvärdering	17
KÄLLOR	18
BILAGOR	19

INLEDNING

”Things are either devolving toward, or evolving from, nothingness”¹

BAKGRUND

Under ett av projekten under utbildningen på HDK fick vi besök av en psykolog som berättade för klassen om identitet och identitetsskapande. Han menade att vi människor skapar våra identiteter i förhållande till de berättelser som finns i vår kultur.² Jag tror att jag som designer skapar sådana berättelser i de föremål jag formger, och det fascinerar, inspirerar och skrämmer mig.

Jag har en smygande känsla av att design betyder mer än jag förstår. Form kan framstå som en yta eller ett överflödigt mervärde. Men hur föremål ser ut och hur de tar plats i ett rum borde rimligtvis påverka hur vi lever i relation till dem. De kanske rent av sätter gränser eller öppnar möjligheter för vår tillvaro.

Med den här teorin i bakhuvudet ville jag i mitt examensarbete skapa form som tar sin brukare på allvar och som vågar ställa svåra frågor. Om formen på riktigt är med och formar förutsättningarna för oss borde den också vara med när vi ställs inför begränsningarna i vår gemensamma existens.

Jag ville göra form som berättar om sin, brukarens och i slutändan hela samhällets, oundvikliga död.

Berätta med mönster

Ett bra versmått för en sådan berättelse kunde vara ett mönster.

Jag menar att mönster har en unik förmåga att kommunicera komplexa budskap i och med att det ofta figurerar i bakgrunden. Applicerade i en interiör och på vardagsföremål och kan det ha en lågmäld, långsiktig visuell närvaro. Det kan tolkas över tid och i en mängd olika situationer – ibland uppmärksammar man dess motiv, ibland passerar det som en struktur utan kommunikativ betydelse.

Mönster som företeelse är också intressant på grund av sin inneboende struktur; upprepningen. Jag tänker mig att en ensam bild kan få ett annat värde genom att upprepas. Den kan bli mer betydelsefull, ungefär som när en företeelse i samhället upprepas och blir en tendens, något värt att ta med i beräkningarna.

Bilden skulle också kunna bli mindre betydelsefull, då den blir mindre unik. Hur som helst sker en förändring. De upprepade bilderna relateras till varandra och mönstret blir en förenklad form av kontext, en berättelse som föremål och personer kan placeras invid.

1. Koren, 2008

2. Lundgren, 2010

I årskurs två på HDK gjorde jag mönster i ett projekt som handlade om gränsen mellan katastrof och trygghet. Då försökte jag genom mönstret föra in en ny kontext i en vardagsmiljö, öppna för ett ovant perspektiv på en vanlig tillvaro. I det här arbetet har jag i viss mån fortsatt att utforska detta.

Referenser

Jag har inspirerats av de konstruktivistiska formgivarna i det revolutionära Sovjet, och det förtoende de visade design. De strävade efter att se varje bruksföremål mer som en partikamrat än en pryl. Deras mönster fick ansvar att förmedla de socialistiska värderingar som de hoppades skulle skapa en ny, bättre värld.³

Den känslomässiga ledstjärnan för projektet var den suggestiva känslan av att kunna falla ner i intet som (jag tror) infinner sig när man står vid kanten till konstnären Anish Kapoors hål-installation *Untitled* från 1996.⁴

Teckning av Anish Kapoors installation
Untitled.

MÅL

Målet med projektet var att göra en uppsättning mönster som på något sätt berättar om sin egen förgänglighet.

Motivet skulle i sitt sammanhang förmedla insikt om att mönstret, den artefakt på vilken mönstret är applicerat, brukaren av denna artefakt och samhället som de alla är produkter av, någon gång kommer att förgås.

Jag ville behandla mönstret som en aktiv deltagare i vardagen och undersöka hur det i den rollen kan rymma existensiella frågeställningar. Som ett slags konstruktivistiskt *memento mori*.⁵

SYFTE

Genom att påminna om att inget är evigt hoppades jag kunna ifrågasätta hur vi prioriterar i tillvaron. Både i brukarens lilla, egna värld och i ett större, globalt perspektiv. Jag ville alltså väcka konstruktiva känslor snarare än att trigga dödsångest eller romantisera döden och samtidigt vidga det spektra av historier som berättas med design. På så vis skulle både jag själv och andra kunna inspireras till samhällskritisk och filosofisk användning av formgivning.

Under utbildningen har jag ofta fått beröm för mina starka koncept, men sällan någon återkoppling på den visuella gestaltningen. I det här projektet hoppades jag kunna nå ett resultat som är lika komplext och intressant som tanken bakom, som står för sig själv.

3. Kachurin, 2006

4. Fotografi på verket finns på <http://www.anishkapoor.com/works/gallery/1996untitled/index.htm> (2011-04-03)

5. "Memento mori [m 'ri] (lat.), tänk på att du skall dö, en varning för övermod" <http://www.ne.se/lang/memento-mori> (2011-04-03)

FRÅGESTÄLLNINGAR

- Vilken betydelse har mönstrets motiv, rapportering, applicering och bruk för kommunikationen av det valda budskapet?
- Projektet handlar om att förmedla en insikt. Hur kan de ledtrådar man behöver för att kunna nå en sådan insikt gestaltas utan att skriva betraktaren på näsan?
- På vilket sätt kan design vara ett redskap för andlighet/existenciella frågeställningar?

AVGRÄNSNING

Jag planerade att inleda projektet med en intensiv researchfas där jag skulle leta material och idéer på ett antal olika platser i min närhet. Under denna fas tänkte jag samla på mig motiv och strukturer som sedan skulle ligga till grund för mönstren.

Från början ville jag inte göra några avgränsningar i material eller tänkt användning eftersom valet av dessa problematiserades i mina frågeställningar. En bit in i processen insåg jag att det inte fanns tid att arbeta med mycket mer än själva mönstren och att jag inte skulle kunna ta hänsyn till olika sorters material och bruk. Ändå var det viktigt att visa mönstrens möjlighet till applicering i olika miljöer, som bruksföremål. Då bestämde jag mig för att trycka mönstren på textil – ett material med stark brukstradition – men att inte diskutera vidare hur tyget skulle komma att användas.

Jag begränsade alltså mitt undersökande till att endast behandla idé och motiv och har inte gjort några materialstudier av någon större omfattning i detta projekt.

GENOMFÖRANDE

RESEARCH

Trots att jag först tyckte att min strategi för researcharbetet var tydlig hade jag svårt att komma igång. Mina planer att utgå från närliggande platser och teman kändes plötsligt vaga och problematiska eftersom jag inte kunde motivera varför jag valde just dem.

Förgänglighet finns ju inneboende i allt, och det kändes hoppöst att bara gå ut och leta efter sätt att gestalta det.

GAMLA BILDER

För att ändå börja någonstans tog jag reda på hur människor tidigare försökt förmedla insikten om alla tings förgänglighet. Omedelbart stötte jag på *vanitasstilleben*. I dessa bilder, främst från 1600-talet, presenteras symboler som på olika sätt ska påminna betraktaren om att livet är skört och att värdsliga ting inte är beständiga.⁶

Jag upplevde vanitasbilderna som slutna på ett sätt som jag verkligen ville undvika i mitt eget arbete. När jag läst mig till vilka föremål som symboliserade vad gick det att tolka bilden och förstå symbolernas nyanser, men jag kände ingen koppling till mitt eget liv. Förståelsen var påklistrad och intellektuell, jag saknade känsla och mystik.

Det enda elementet som berörde mig var den ofta återkommande såpbubblan. Jag behövde inte leta i några symbolböcker för att förstå kopplingen mellan såpbubblan och förgänglighet, den förklarade sig själv.

Hur kunde det komma sig? För att förstå mer om tecken, symboler och hur de fungerar gentemot det de representerar läste jag delar ur Per Mollerups bok om varumärken; *Marks of excellence* 1999.

Mollerup skiljer på *Symboler*, *Indicier* och *Ikoner*.⁷ *Symboler* har ett godtyckligt förhållande till objektet det representerar och kräver att betraktaren är införstådd med kopplingen. *Indicier* har fysisk samhörighet med objektet. Det Mollerup kallar *Metaforiska Ikoner* är tecken som ”delar konceptuella kvalitéer med objektet”.⁸

Det förhållningssättet ville jag arbeta vidare med. Här började jag tänka på de blivande mönstren som illustrationer och förstod att jag måste försöka arbeta fram igenkännbara men oväntade metaforer, snarare än symboler. Metaforerna måste vara självklara nog för att föra in betraktaren på ”rätt” tankebana, men inte så tydliga att de tangerar redan urvattnade tecken som är lätta att låta passera för att man tycker att man redan förstår innebörden av dem.

Vanitasstilleben, Adriaen van Utrecht⁹.

Skiss utifrån en av få symboler i vanitasstilleben som faktiskt fungerar som Metaforisk Ikon – såpbubblan.

6. <http://www.ne.se/lang/vanitasstilleben> (2010-04-01)

7. Min övers, *Symbols, Indices, Icons*

8. Mollerup, 1999. Min översättning.

9. http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/77/Adriaen_van_Utrecht_-_Vanitas_-_Still_Life_with_Bouquet_and_Skull.JPG/768px-Adriaen_van_Utrecht_-_Vanitas_-_Still_Life_with_Bouquet_and_Skull.JPG (2011-04-01)

UNya bilder

Samtidigt som jag formulerade teorier om metaforiska illustrationer famlade jag efter motividéer att applicera teorierna på. Min enda ledstjärna var den isande känsla av tydlighet som jag själv ibland känner när något händer så att den vanliga världens väggar för en sekund blir genomskinliga och blottar perspektiv som alldeles för stora för att kunna tänka på. Det var den känslan jag var ute efter att förmedla, eller i alla fall en förnimmelse av den.

I vilka situationer uppstår den?

För att undersöka det tog jag på nytt upp de bilder som utgjorde moodboard i den förberedande synopsis-kursen. Jag sorterade och kombinerade bilderna på olika sätt för att hitta nya motiv och teman som gick att bygga vidare på, och som i någon utsträckning handlade om den här känslan.

Dessutom inleddes varje arbetsdag med en skärskådning av Dagens Nyheter (den fysiska tidningen). Med projektets mål för ögonen sökte jag också där efter material.

Till dessa bilder lade jag några bitar tyg som blivit över från screentrycksverkstaden och provade att forma motiv i textilens struktur. Redan här hade jag bestämt mig för att det var på textil mönstret skulle tryckas, därför kändes det nödvändigt i någon form att integrera materialet i researchen.

Test med textil

Holmens marknad

En av de platser som jag hade tänkt besöka under researchfasen var second hand-butiken Holmens marknad. Trots mina inledande tvivel gick jag dit, och förstod snart varför det var en bra plats för min undersökning. På Holmens står möbler, husgeråd, tavlor, kläder, prydnadssaker i ett ordnat kaos. Prylarna är inte utvalda för att de är trendiga eller stilrena – där finns nästan allt.

I och med att prylarna är helt tagna ur sitt sammanhang, och placerade bredvid andra föremål i oväntade kombinationer skapas uttryck som ingen har tänkt ut. Möblerna exponeras från missgynnsamma vinklar och likheter och olikheter mellan saker av samma slag blir tydliga.

På Holmens marknad fann jag flera exempel på hur kända föremål får nya betydelser när de byter kontext. Särskilt de oputsade baksidorna av olika möbler intresserade mig. Där blottades råmaterial, spår efter tillverkningen och gömda mönster.

Inte förrän i slutet av projektet förstod jag hur mycket jag egentligen tagit med mig från besöket på Holmens. Det konventionslösa i second hand-varornas framställning kom att tydligt färga det färdiga resultatet trots att jag upplevde det som helt fruktlöst just då när jag var där.

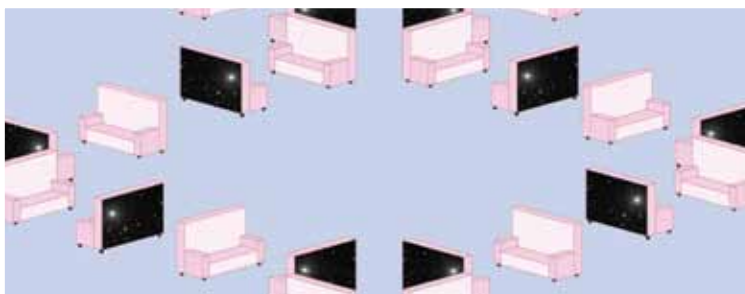
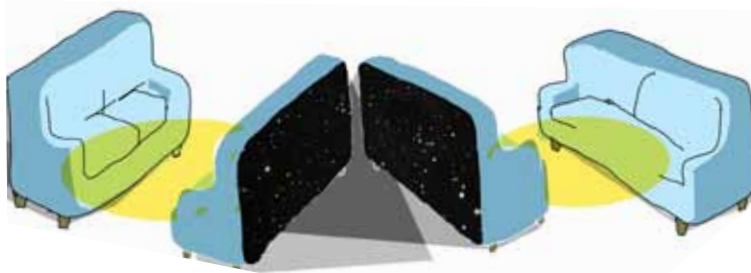

IDÉER & SKISSER

Efter kombinationsövningarna med moodboardbilder och nyhetsurklipp hade jag en stor mängd spridda skisser och anteckningar att utgå från. Bland skissfragmenten fann jag tre bilder som var intressanta och gick att arbeta vidare med. Som ett verktyg för att definiera vad det var som skulle hända i mönstret formulerade jag ett kontrastpar för varje bild. Jag tyckte mig se att det ofta är genom tillvarons kontraster som insikten om förgängligheten blir tydlig, och det hjälpte mig att hålla fast vid vad mönstret skulle illustrera.

Nu/Evighet

Den första mönsterskissen utgick från en anteckning efter besöket på Holmens. Jag experimenterade med soffans okända baksida och bekanta framsida för att belysa skillnaden mellan små och stora perspektiv på tillvaron, hur nära de ligger varandra.

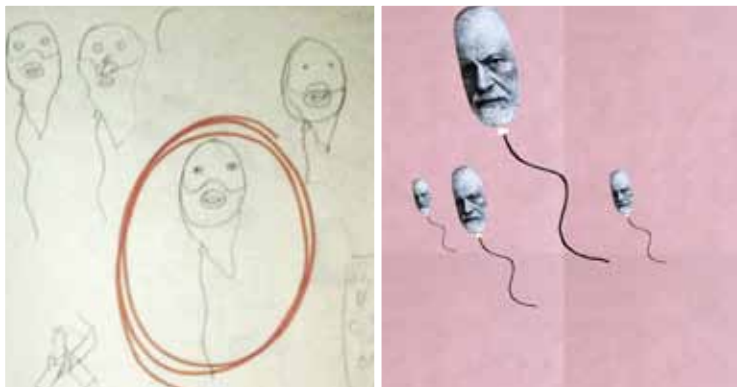

Befäst/Omvälvande

Bild nummer två hade en direkt koppling till de mycket aktuella händelserna i Mellanöstern där man i flera länder gjorde revolt mot mångåriga diktaturer.

Detta tillförde ett nytt perspektiv till mina resonemang; människor har makt att själva göra slut på något som verkar helt befast. Insikten om att inget kan vara för evigt skapade drivkraft hos tusentals människor och fick dem att kämpa för en annan verklighet.

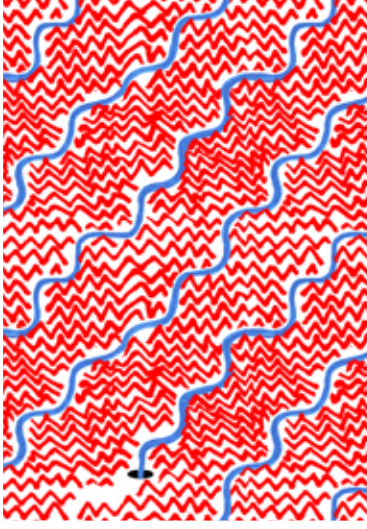
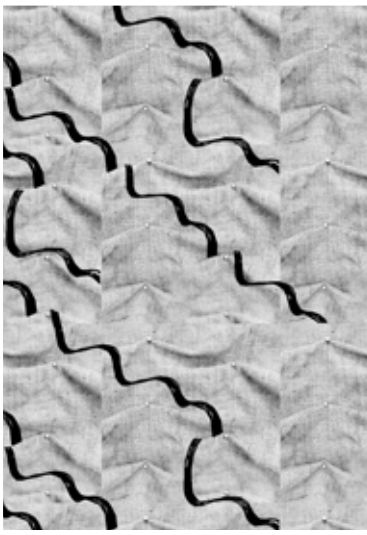
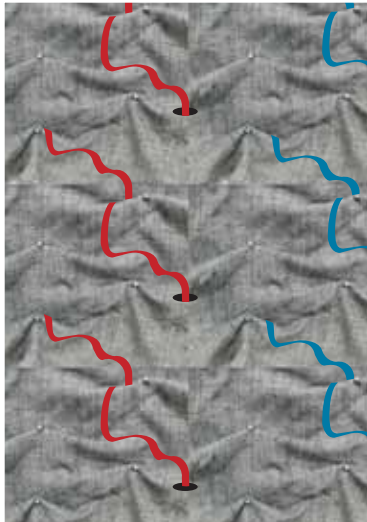
Jag lät diktatorerna stiga till väders som ballonger och testade många olika varianter och rapporteringar för att hitta en bra stigande rörelse.

Flöde/Stopp

Det tredje motivet handlade ytterst om hur livet plötsligt kan ta slut, saker som vi tar för givna kan försvinna.

Jag försökte hitta olika sätt att skapa en rytm i mönstret och sedan bryta den. Både genom att lägga in kontinuerliga avbrott, och genom att låta mönstret få en udda rapport (skissen längst ner till höger). Jag tilltalades mycket av att använda det svarta hålet som tecken för det som ligger utanför det man kan tänka sig.

Mittredovisning & brytpunkt

Dessa tre olika mönsteridéer visade jag upp på mittredovisningen, några varianter av varje. Redovisningsgruppen pratade länge om mitt arbete, mycket om skissernas olika uttryck. Men nästan ingen hade något att säga om själva motiven, om de var intressanta eller framkallade några känslor över huvud taget. Några dagar senare visade jag de senaste skisserna för mina föräldrar och berättade lite om min arbetsprocess. När jag kom på mig själv med att behöva argumentera ilsket för att försvara mina motivval i förhållande till projektets mål förstod jag att det var dags för en utvärdering av vad jag gjort så här långt.

Jag drog mig till minnes något som Anish Kapoor formulerat:

”Is it my role as an artist to say something, to express, to be expressive? I think it’s my role as an artist to bring to expression, it’s not my role to be expressive. I’ve got nothing particular to say, I don’t have any message to give anyone. But it is my role to bring to expression, let’s say, to define means that allow phenomenological and other perceptions which one might use, one might work with, and then move towards a poetic existence.”¹⁰

En av mina frågeställningar handlade om hur man egentligen ska bära sig åt för att förmedla en insikt och det här citatet gav mig en ledtråd. Kanske var mina motiv för nervösa, för låsta och kontrollerade? Jag kanske borde sträva mer efter att *få till uttryck* för betraktaren att fångas av och ge efter lite på kontrollen av *vad* som blev uttryckt. Även om jag inspirerats av sovjetiska konstruktivister hade jag ju aldrig tänkt göra propaganda.

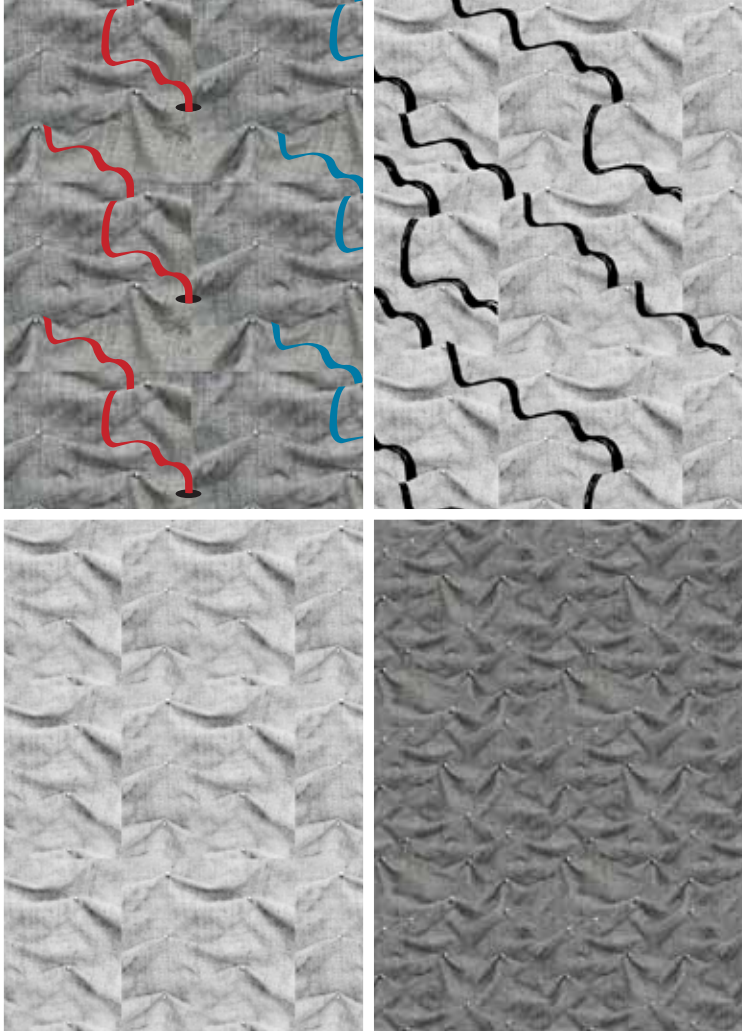
Mönstrets röst

Trots många försök att komponera ett bra mönster av motivet med sofforna blev det aldrig intressantare än en enda rapport var för sig själv. Bilden fungerade som illustration av Nu/Evighet, men blev mindre tydlig och slagkraftig av att upprepas. Därför beslutade jag att lämna det mönstret, och låta det vara en enkel bild.

Den enda bild som framkallat en nyfiken reaktion hos en betraktare var den där jag testat att nåla upp en bit tyg så att det liknade ett bergsmassiv. Till skillnad från sofforna och mönstret med ballongerna fanns i bergsmassivet en koppling mellan det som hände i bilden och materialet som mönstret skulle tryckas på. Bilden skapades med hjälp av tygets språk och röst, och jag tror att det var det som gjorde den intressant och relevant. Trots att jag inte riktigt var på det klara med vad det uppnådde bergsmassivet ville säga, så fanns där ett uttryck som gick att tolka

10. Bhabha, Homi K, Anish Kapoor: Making Emptiness, <http://www.anishkapoor.com/writing/homibhabha.htm> (2011-03-31).

Förenkling/förädling av bergmönstret

på många sätt. Som Kapoor uttryckte det, en rörelse mot "en poetisk existens".

Soffmönstret blev alltså en illustration och mönstret med de stigande ballongerna bleknade bredvid det förenklade bergmönstret.

Alltså hade jag plötsligt bara ett mönster att fortsätta arbeta med. Jag ville ha åtminstone ett till och inget av de jag arbetat med tidigare hade det ärliga, suggestiva tilltal som jag just upptäckt. En titt rejält långt bakåt i processen ledde mig till det jag behövde.

I Synopsiskursen som var förberedande för examensarbetet producerade jag ett antal bilder som underlag för projektbeskrivningen. En av dem föreställde ett korsstygnbroderi, uppsatt i en ram med baksidan utåt. Motivet, en bukkett rosor, är skönjbart bakom trådar som är dragna kors och tvärs över bottenytan.

Jag provade att sätta ihop broderiet till ett oavbrutet mönster och såg till min förtjusning liknande kvaliteter i det som i bergmönstret.

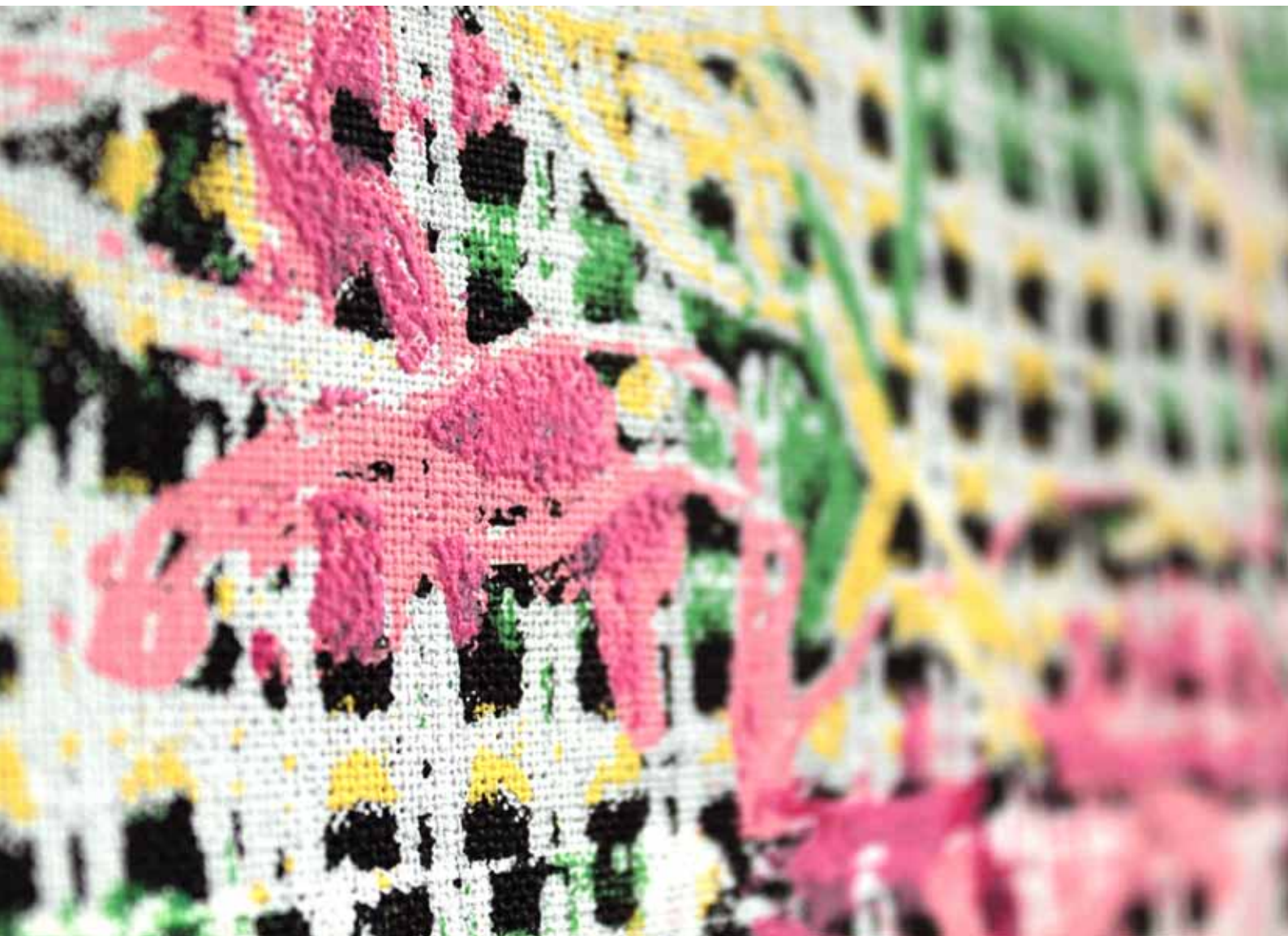
RESULTAT: BERGMÖNSTRET

RESULTAT: BRODERIMÖNSTRET

RESULTAT & DISKUSSION

Efter dessa snabba men välgrundade beslut i slutet av processen kunde jag förbereda mina två mönster för screentryck. Det första på tunt naturfärgat silkestyg och det andra på svart linne för att framhäva rutmönstret.

Båda mönstren använder textilen och tråden som metafor för något större och refererar på det sättet motivets berättelse tillbaka till sig själva. Tygets vanliga struktur har ändrats på oväntade sätt i motiven; i det ena mönstret är det uppnålat till berg och i det andra uppförstorat så att man nästan hade kunna klättra i korsstygnen om de hade varit på riktigt. I broderimönstret är en av nyanserna tryckt med svällfärg för att förstärka den tredimensionella känslan.

Här finns en likhet med möblerna på Holmens marknad: kända objekt presenteras i en ny situation. Igenkänningen ger en självklar relation till bilden, och gör det lättare att upptäcka och självständigt tolka det som visas.

Precis som jag antog i inledningen är det tydligt att rapporteringen förändrar ett bild helt och hållet – den kan växa eller krympa, eller få en ny betydelse. Motivet med soffor förlorade sin ursprungliga tanke i upprepad form. De två färdiga mönstren närmade sig istället förvandlingen till en tendens. I och med att de inte visar en tydlig isolerad händelse kan det ju hända att det som händer i mönstret aldrig slutar eller händer överallt.

Jag har inte kontroll över hur andra uppfattar mönstren, men jag kan vara ganska säker på att de är tillräckligt komplexa för att i alla fall väcka frågor. Frågor som man måste använda sin fantasi till att svara på, och kanske börjar man då fundera på vad som egentligen är framsida och vad som är baksida. Vem knyter ihop trådarna? Faller berg kanske ihop om man tar bort nålen? Vad är stort och vad är litet?

Här kanske design har en kvalitet som konst inte har, nämligen möjligheten att ställa dessa frågor i sin ursprungliga kontext. Design kan ju vara en del av det dagliga livet på ett annat sätt än konst, som ofta visas i vita kuber och utgör en värld för sig, kommentarerande den ”vanliga världen”.

Om man, som jag, vill förmedla en insikt och inte skriva någon på näsan, tror jag att det bästa man kan åstadkomma är att få chansen att ställa rätt frågor. Existensiella eller inte. Svara måste varje person göra själv.

UTVÄRDERING

Det har varit en svår balansgång men till slut är jag mycket nöjd med mina två mönster. Jag har inte funnit några universella svar på mina frågeställningar, men jag har ledtrådar att fortsätta följa i nästa projekt.

Efter att länge ha varit på samma nivå som i tidigare projekt, bra idé men menlöst utförande, vågade jag ta besluten som förde mig till okända marker.

Jag trodde att jag hade lärt mig att acceptera att man inte kan veta från början vart arbetet ska leda, men ändå kommer slutprodukten som en överraskning och som resultat av plågsamt dödande av urtråkiga men trygga älsklingar.

Mycket av den metod och idégenerering jag har gjort under projektet har inte lett fram till något intressant, det är istället enkla idéer tidigt i processen som har vuxit och pockat på uppmärksamhet. Min prestation som formgivare har varit att känna igen det som fungerar, och att ha mod att satsa helhjärtat på något som först kan verka banalt och spontant.

Kanske skulle arbetet ha gått lättare om jag vågat avgränsa mer tidigare. Då hade det varit lättare att motivera var jag skulle börja undersökningen. Nu visste jag inte vem jag vände mig till, vad som skulle komma ut av arbetet eller var det kunde förekomma.

Samtidigt hade jag då kanske inte sett lika tydligt hur mönstret blev övertygande när motivet till slut relaterades till materialet sent i processen.

Till framtida projekt kommer jag att vara noga med att ha strategier och b-planer för research och skissarbete. Under dessa faser låser jag mig lätt och kritiserar för hårt. För att undvika det behöver jag antingen en samarbetspartner eller metoder för att komma undan min egen kritik.

I och med att min ganska filosofiska undersökning faktiskt mynnade ut i bra mönster känner jag mig säkrare i mitt kritiska, undersökande förhållningssätt till design och designprocessen.

KÄLLOR

Bhabha, Homi K, Anish Kapoor: Making Emptiness, <http://www.anishkapoor.com/writing/homibhabha.htm> (2011-03-31)

Kachurin, Pamela Jill (2006). *Soviet textiles: designing the modern utopia : selected from the Lloyd Cotsen collection*. 1st ed. Boston: MFA Publications, a division of the Museum of Fine Arts

Koren, Leonard (2008[1994]). *Wabi-sabi for artists, designers, poets & philosophers*. Point Reyes, Calif.: Imperfect Pub.

Lundgren, Jesper (2010) muntl. Föreläsning, HDK. (2010-03-03)

Mollerup, Per (1999). *Marks of excellence: the history and taxonomy of trademarks*. 1. paperback ed. London: Phaidon

Vanitasstilleben, Nationalencyklopedin. <http://www.ne.se/lang/vanitasstilleben> (2011-04-03)

Memento mori. Nationalencyklopedins ordbok. <http://www.ne.se/lang/memento-mori> (2011-04-03)